

حقوق زنان

از دیدگاه امام خمینی (ره)

فاطمه صفری

نقل از ماهنامه پیام زن - سال هشتم - شماره هفتم

مقدمه:

برای تبیین و ارایه یک تعریف روشن و جامع از «حقوق زنان» در سطح جهان تاکنون مطالعات و بررسی‌های گوناگونی با رویکردهای متفاوت و بعضاً متناقض صورت پذیرفته است. در کشورهای مسلمان نیز چنین مطالعات و بررسی‌هایی، آن هم از دیدگاه‌های گوناگون انجام شده است و شاید بتوان گفت که در این کشورها نوعی بحران فرهنگی و فکری در زمینه‌های گوناگون سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و از جمله در خصوص موضوع مورد بحث، جریان داشته و دارد. در میان کشورهای مسلمان، در کشور ما در صد سال اخیر شئون و حقوق زنان موضوع بحث، بررسی، مطالعه و حتی مناقشات مختلفی بوده است. بررسی و نقد موقعیت اجتماعی، مدنی و حقوقی زنان و خواست‌های ترقی خواهانه در زمینه‌های اجتماعی، مذهبی، علمی و... حاصل پرسش‌های جدید، نگرش و

معرفت تازه به مسایل فردی و اجتماعی و در نهایت نتیجه نوعی بیداری فطرت انسانی، الهی افراد در جهت شکوفاساختن استعدادهای نهفته بشری است. با مطالعه تاریخ، نادیده انگاشتن حقوق انسانی و اجتماعی زنان، و ظلم و ستم نسبت به آن‌ها را در طی قرون مختلف و هم چنین در مقاطعی از زمان پیش‌رفت‌های مثبتی در جهت رفع تبعیض و ظلم و ستم از آنان را ملاحظه خواهیم کرد. اما بحث در خصوص حقوق زنان در دوران اخیر از نهضت حقوق زنان در غرب در قرن بیستم آغاز و وارد مرحله‌ای جدید، بحث‌انگیز و مجادله‌آمیز حتی در داخل خود کشورهای غربی شد. جنبش‌هایی که توسط دو جنگ جهانی متلاشی شد و سپس در حدود ۱۹۷۰ تولدی دیگر یافت.^۱ این جنبش‌ها به جنبش‌های فمینیستی^۲ معروف‌اند. فمینیست‌ها یکپارچه نیستند. آنان نظریه‌های متعددی پدید آورده‌اند که در پی آن‌اند تا از

هیچ گونه دینی نسبت به آن‌ها احساس نمی‌کرد. با مورد سؤال و انتقاد جدی قرار گرفتن این پیش‌داوری‌ها و افکار و اعمالی که زنان را فرودست و ستم‌دیده می‌سازد، این نظر مطرح شد که زنان به عنوان موجوداتی انسانی حق شکوفایی تمامی استعدادها و ابعاد شخصیتی خود (فکری، اخلاقی، عاطفی، سیاسی، اجتماعی...) را باید داشته باشند.

همان‌طور که بیان کردیم در کشور ما در صد سال اخیر شئون و حقوق زنان موضوع بحث، بررسی، مطالعه و حتی مناقشات مختلفی بوده است. در عصر رژیم پهلوی، حقوق زنان در شکل‌های خشونت‌آمیز و بی‌توجه به هویت فرهنگی و دینی جامعه و حتی باشیوه دین‌ستیزانه مطرح شد.

گرچه حقوق زنان مسلمان و ایرانی در آن دوران در عرصه‌های گوناگون آموزش، فرهنگ، سیاست و اجتماع... و در حوزه حقوق خانوادگی می‌بایست مورد توجه جدی قرار گرفته، برای مشکلات، محرومیت‌ها و مسایل گوناگون آن چاره‌اندیشی می‌شد ولی این شیوه دین‌ستیزانه و بی‌توجه به هویت فرهنگی و مذهبی جامعه، در طرح حقوق زنان، خود سبب شد که علمای مذهبی، به حق آن را مقابله با اسلام و احکام آن و نقشه بیگانگان دانسته، به مقابله با آن برخیزند. اما در جریان انقلاب اسلامی و پس از آن، نگاه و رویکرد به زنان، مسایل و حقوقشان چرخشی اساسی کرد. شایان ذکر است که حضور انبوه زنان مسلمان، تحصیل کرده، شاغل، خانه‌دار و... در انقلاب و مسایل سیاسی، اجتماعی آن نقشی تعیین‌کننده، لااقل در مطرح شدن این نگاه و رویکرد داشت و کار به جایی رسید که انقلاب اسلامی ایران در سطح جهانی داعیه‌دار تعریف نوینی از شخصیت زن، حقوق و نقش وی در جامعه بر اساس نیازهای زمان و لزوم اصلاح و پیش‌رفت در حیات بشری می‌باشد. چنین وضعیتی بررسی

علل فرو دستی زنان پرده‌بردارند و برای رهایی زنان سیاست‌هایی بیابند.^۳

انواع نگرش‌های فمینیستی ستم‌دگی زنان را مسئله اصلی دانسته، اما تبیین‌هایشان در مورد علت ستم‌دگی زنان و نیز راهبردهای پیش‌نهادی‌شان برای از بین بردن آن متفاوت است.^۴

صاحب‌نظران بسیاری معتقدند جنبش حقوق زنان به‌رغم توفیقات و خدمات بسیارش در خصوص طرح مسایل زنان و احقاق حقوق آن‌ها به صورت عملی، گرفتار تفریط و اشتباهات خطرناکی نیز شده است:

در دوران اخیر نظریه‌ای که فرودستی زنان و نابرابری‌ها و تفاوت‌هایی که موجب عقب‌ماندگی زنان و تبدیل شدن آن‌ها به جنس دوم می‌شود را ناشی از تفاوت‌های طبیعی و زیستی میان دو جنس می‌داند و هرگونه تغییر در این خصوص را نوعی هجوم به نظم طبیعی اشیاء می‌پندارد، مورد انتقاد شدید قرار گرفت و در مقابل نظریه‌ای نصح گرفت که نابرابری‌ها و تفاوت‌های یاد شده را نه نتیجه تفاوت‌های طبیعی و زیستی و حاصل یک نظم طبیعی مبتنی بر این گونه تفاوت‌ها یا ناشی از اراده خداوند می‌داند، بلکه تأکید می‌کند که این نابرابری‌ها و تفاوت‌ها نتیجه تأثیر محیط و رفتار اجتماعی نادرست و ناعادلانه با زنان، مجموعه‌ای از پیش‌داوری‌ها، سنت‌ها و قوانین نادرست و ناعادلانه درباره زنان، حقوق و نقش‌های آنان و... می‌باشد. اجتماعی شدن براساس این پیش‌داوری‌ها و سنت‌ها و محروم بودن زنان از آموزش، امکانات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و فرصت‌های برابر و گرفتاری آن‌ها در چنگال سنت‌های جاهلانه در طی قرون متمادی، از زنان موجوداتی ساخت که در موارد بسیاری خودشان نیز دچار این پندار شدند که آری، جنس دوم‌اند. و این گونه بود که جامعه

کارشناسان حقوق زنان و مسایل آنها را از طرف فقها، پژوهشگران و مفسران و اندیشمندان امور دینی، اجتماعی و حقوقی به طور جدی می‌طلبند. در واقع هیچ گاه مجتهدان و صاحبان رأی فقهی به شکل امروزی مجبور نشده بودند برای پرسش‌های یک جامعه پیچیده پاسخ‌های متناسب با زمان و مکان پیدا کنند و در نتیجه موفق به محک زدن بازتاب‌های عملی نظریات خویش نبوده‌اند.^۶ آیت‌الله هاشمی رفسنجانی در نخستین گردهمایی از سلسله همایش‌های ادواری مروری بر حقوق زنان در قانون مدنی ایران می‌گوید: «قرآن می‌فرماید که تفاوتی بین زن و مرد وجود ندارد و حقوق زن باید عادلانه داده شود. ایشان می‌افزایند: سعی کنید فکر و ذهن خودتان را از پیش‌داوری‌هایی که برخی عواطف یا تقلیدها به وجود می‌آورد خالی کنید. مسئله مهم این است که این همایش و مطالعات بعدی، کاملاً بر اساس اصول علمی و تحقیقی و باتوجه به واقعیت‌ها و مقتضیات برگزار شود.»^۶

ایشان با توجه به ضرورت اجتهاد در خصوص موضوع مورد بحث

تشیع نه تنها زنان را از صحنه زندگی اجتماعی طرد نمی‌کند، بلکه آنان را در جامعه در جایگاه رفیع انسانی خود قرار می‌دهد. ما پیش‌رفت‌های دنیای غرب را می‌پذیریم ولی فساد غرب را که خود آنان از آن ناله می‌کنند نه.

می‌گویند: «خوشبختانه اجتهاد اسلام، پویا، تحول‌پذیر و همراه با منطق است... همه کارشناسان اسلام قبول دارند که احکام اسلام با منطق سازگار است و ما این رایک محور برای اجتهاد می‌دانیم.»^۷

اما چرخش اساسی در رویکرد به زنان، مسایل و حقوق آنها در جریان انقلاب اسلامی و پس از آن با طرح نظریات و دیدگاه امام خمینی به عنوان مجتهدی که رهبری انقلاب را در دست داشت آغاز و به دلیل اعتبار فقهی، اجتهادی و اجتماعی ایشان نافذ واقع شد. در بیست و چهارم آبان ماه سال ۱۳۵۷ خبرنگار

روزنامه آلمانی دنیای سوم از ایشان می‌پرسد:

تشیع در نظر کشورهای غربی به عنوان عنصری محافظه‌کار در پیش‌رفت قلمداد شده است؛ هم چنین ما خواست‌های شیعیان را مبنی بر کناره‌گیری زنان از صحنه زندگی اجتماعی و نیز بازگشت به قوانین شیعی که می‌خواهد سنت مذهبی مبنای قوانین حکومتی قرار گیرد، همان‌طوری که در قانون اساسی که به طور غیرقانونی به صورت از بین رفته درآمده نیز ذکر شده است شنیده‌ایم. ما هم چنین شنیده‌ایم که تشیع، سبک زندگی غرب را برای این که با سنت‌های مذهبی توافق ندارد رد می‌کند. آیا ممکن است شما نظر خود را درباره این مسئله بر اساس مذهب تشیع بیان کنید؟

ایشان در جواب می‌فرمایند: تشیع که مکتبی است انقلابی و ادامه اسلام راستین پیامبر است همچون خود شیعیان همیشه مورد حمله ناجوانمردانه مستبدین و استعمارگران بوده است. تشیع نه تنها زنان را از صحنه زندگی اجتماعی طرد نمی‌کند، بلکه آنان را در جامعه در جایگاه رفیع انسانی خود قرار می‌دهد. ما پیش‌رفت‌های دنیای غرب را می‌پذیریم ولی فساد غرب را که خود آنان از آن ناله می‌کنند نه. در سخنان یادشده مشاهده می‌کنیم ایشان، این دیدگاه را که تشیع به عنوان عنصری محافظه‌کار در قبال پیش‌رفت از جمله حقوق اجتماعی زنان لجوجانه مقاومت می‌کند، قاطعانه رد کرده، مورد انتقاد جدی قرار می‌دهد و تنها فساد غرب را مورد نکوهش و ناپذیرفتنی می‌داند.

ایشان در فرازی از وصیت‌نامه خویش محرومیت‌های زنان را ناشی از توطئه دشمنان و ناآشنایی دوستان با احکام اسلام و قرآن و نیز ناشی از خرافاتی می‌دانند که دشمنان برای منافع خود به دست نادانان و بعضی آخوندهای بی‌اطلاع از مصالح مسلمین به وجود آورده بودند.^۹

باتوجه به مقدمات یاد شده، بررسی

خصوصی، در واقع نوعی خشونت علیه آنان است، و نه تنها از موانع رشد و پیشرفت زنان به شمار می‌آید، بلکه سبب رشد نیافتگی جامعه نیز می‌شود.

امام خمینی در باره ابعاد وجودی زن می‌گویند: «برای زن ابعاد مختلفی است، چنانچه برای مرد و برای انسان، این ورق صوری طبیعی نازل‌ترین مرتبه انسان است و نازل‌ترین مرتبه زن است و نازل‌ترین مرتبه مرد است. لکن از همین مرتبه نازل حرکت به سوی کمال است. انسان موجود متحرک است، از مرتبه طبیعت تا مرتبه غیب، تا فنا بر الوهیت»^{۱۰}

و در زمینه تساوی زنان با مردان می‌گویند: «اسلام نظر خاص بر شما بانوان دارد. اسلام در وقتی که ظهور کرد در جزیره العرب، بانوان حیثیت خودشان را پیش مردان از دست داده بودند؛ اسلام آن‌ها را سربلند و سرافراز کرد، اسلام آن‌ها را با مردان مساوی کرد.»^{۱۱}

هم چنین ایشان درباره تساوی زن و مرد و حق

کارشناسانه حقوق زنان و مسایل آن‌ها از طرف فقها، پژوهشگران و اندیشمندان دینی، اجتماعی و حقوقی و شناخت اجتهادی حقوق زنان و فراهم آوردن زمینه‌های علمی تحقق حقوق زنان ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. نظریاتی که امام خمینی در جریان انقلاب اسلامی و پس از آن در خصوص موضوع مورد بحث ارائه کرده‌اند، اقدام عملی و آغاز تحقق این ضرورت محسوب می‌شود.

در این جا نگاهی به نظریات ایشان درباره مسایل و حقوق زنان می‌اندازیم. اما قبل از ورود به این مطلب، ذکر این نکته لازم است که حقوق زنان در دو حوزه عمومی و خصوصی قابل طرح و بررسی است، گرچه این دو حوزه از یکدیگر جدا نیستند و دارای تأثیر و تأثر متقابل اند. به طوری که ملاحظه خواهیم کرد، به دلیل شرایط زمان انقلاب و سال‌های اولیه پس از آن و این که کانون پرسش‌ها و توجهات بیش‌تر حول محور حقوق اجتماعی و زندگی عمومی آن‌ها بوده است، اکثر سخنان امام خمینی در حوزه عمومی حقوق زنان است.

حقوق انسانی زن

حقوق انسان مترتب بر واقعیت‌های وجودی اوست. واقعیت خوردن و خوابیدن، حق خوردن و خوابیدن را در بردارد، و واقعیت اندیشیدن، حق اندیشیدن را.

زنان باید تمامی حقوق انسانی مترتب بر واقعیت‌های وجودی خود را دارا باشند. این که مردان از حقوق انسانی خود بهره‌مند باشند اما زنان از حقوق مترتب بر واقعیت‌های وجود انسانی‌شان و استعدادهای نهفته وجودی‌شان بهره‌مند نباشند یا به طور ناقص و دست و پا شکسته بهره‌ای داشته باشند، عین تبعیض و مخالف اصول انسانی و سنت‌های الهی است. محرومیت زنان از آزادی، در زندگی عمومی یا

می‌فرمایند:

«در خصوص زنان، اسلام هیچ گاه مخالف آزادی آن‌ها نبوده است. به عکس اسلام با مفهوم زن شیء شده و به عنوان شیء مخالفت کرده است و شرافت و حیثیت وی را به وی باز داده است. زن مساوی مرد است، زن مانند مرد آزاد است که سرنوشت و فعالیت‌های خود را انتخاب کند، اما رژیم شاه است که با غرق کردن آن‌ها در امور خلاف اخلاق می‌کوشد تا مانع آن شود که زنان آزاد باشند و اسلام شدیداً معترض به این امر است... ما می‌خواهیم که زنان را از فساد که آن‌ها را تهدید می‌کند آزاد سازیم.»^{۱۵}

بنابراین، از آن جا که اسلام زن را مساوی مرد قرار داده است، و در قانون اساسی نیز «تأمین حقوق همه جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون»^{۱۶} ذکر شده است، می‌بایست اول: از تجاوز به حقوق انسانی زنان پیش‌گیری شود و متخلفین ارشاد و در صورت غیر مفید بودن، مجازات شوند. دوم: محاکم قضایی و دستگاه‌های قانون‌گذاری نسبت به اذیت و آزارها یا قتل‌هایی که در مورد زنان و کودکان در محیط خانه یا احياناً خارج از خانه صورت می‌گیرد، برخورد مناسب و قاطع داشته باشند. سوم: با حمایت از مساوات و عدم تبعیض و از طرق فرهنگی و قانونی و با بالا بردن سطح آموزش و آگاهی زنان و فراهم نمودن زمینه دست‌یابی به حقوق انسانی برای آن‌ها، موقعیتشان را ارتقا بخشند. انجام امور یاد شده در مناطق مختلف کشور، مانند تهران یا کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری، کرمانشاه، ایلام، هرمزگان و بوشهر به سبب بافت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی متفاوتشان نیاز به برنامه‌ریزی‌های همه جانبه و واقع‌گرایانه براساس شرایط آن مناطق دارد.

دخالت در سرنوشت برای زنان مطالب دیگری دارند که به برخی موارد آن اشاره می‌کنیم:

«ما می‌خواهیم زن به مقام والای انسانیت برسد. زن باید در سرنوشت خودش دخالت داشته باشد.»^{۱۳}

در مصاحبه با روزنامه هلندی دی‌ولت گرانت، در پاسخ به این سؤال که مشخصاً حقوق زنان در جمهوری اسلامی چه خواهد بود؟ می‌فرمایند:

«از حقوق انسانی، تفاوتی بین زن و مرد نیست زیرا که هر دو انسان‌اند و زن حق دخالت در سرنوشت خویش را همچون مرد دارد. بلکه در بعضی از موارد تفاوت‌هایی بین زن و مرد وجود دارد که به حیثیت انسانی آن‌ها ارتباط ندارد.»^{۱۳}

مصادیق این تفاوت‌ها که به حیثیت و حقوق انسانی زن و مرد ارتباطی ندارد باید توسط فقها و پژوهشگران دینی به طور دقیق مشخص شود تا از کمین کردن افکار و اندیشه‌های ناصواب در خصوص حقوق انسانی زنان در سایه روشن نبودن این مصادیق، ممانعت به عمل آید.

«اسلام زن را مثل مرد در همه شئون، همان طوری که مرد در همه شئون دخالت دارد، زن هم دخالت دارد، همان طوری که مرد باید از فساد اجتناب کند، زن هم باید از فساد اجتناب کند... زن‌ها اختیار دارند، همان طوری که مردها اختیار دارند.»^{۱۴}

در مصاحبه با نشریه فرانسوی زبان لوموند مطرح می‌شود که شما را مخالف با تمدن قلمداد می‌کنند و شما نیز همین اتهام را به شاه بر می‌گردانید و این مطلب لزوماً قانع‌کننده نیست، لطفاً ممکن است موقع و موضع خود را راجع به سه موضوع اصلی ایران بفرمایید، اصلاحات ارضی، صنعتی کردن مملکت و زنان، ایشان

از حقوق انسانی، تفاوتی بین زن و مرد نیست زیرا که هر دو انسان‌اند و زن حق دخالت در سرنوشت خویش را همچون مرد دارد. بلکه در بعضی از موارد تفاوت‌هایی بین زن و مرد وجود دارد که به حیثیت انسانی آن‌ها ارتباط ندارد.

زنان و آموزش

آموزش و پرورش از حقوق اساسی انسان و عامل تعیین کننده تساوی زن و مرد و توسعه جامعه است. سواد و سطح آن در زنان نه تنها موجب رشد و تواناسازی خود آنهاست بلکه کلید مهم سلامت و بهداشت، تعلیم و تربیت در خانواده و رشد اعضای خانواده و حتی جامعه است. «تحصیل که در مورد مردان عامل مهمی برای تحرک شغلی است در مورد زنان برای تحرک صعودی، متغیر سرنوشت‌سازی به نظر می‌رسد.»^{۱۷}

این پندار غلط که زنان به دلیل ازدواج و مادری، به آموزش یا موفقیت علمی نیاز ندارند، در طول تاریخ، عامل مهمی برای محرومیت و فقر آموزشی و علمی زنان بوده و زنان را از آموزش‌های لازم و فرصت‌های برابر محروم ساخته است.

امام خمینی در خصوص آموزش، تعلیم و تعلم، علم آموزی و فرصت‌های برابر آموزشی رهنمودهایی دارند که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم:

«در علم و تقوا کوشش کنید که علم به هیچ کس انحصار ندارد، علم مال همه است.»^{۱۸}

«بانوان ایران در همه جا فعالیت کردند، چه فعالیت‌های فرهنگی و چه فعالیت‌های اقتصادی؛ که قشر کثیری در کشاورزی دخالت دارند، و قشر کثیری از آنها در صنعت دخالت دارند و قشر کثیری در فرهنگ و ادب و علم و هنر.»^{۱۹}

«حالا طوری شده است که خانم‌ها همدوش با سایر برادران در تحصیل علم و عرفان و فلسفه و تمام شعب علم وان شاء الله صنعت فعالیت می‌کنند.»^{۲۰}

ذکر شعب گوناگون علم و بیان این که ان شاء الله زنان همدوش با مردان در صنعت فعالیت کنند، به رسمیت شناخت امکانات و فرصت‌های برابر

آموزشی در تمام علوم برای زنان از دیدگاه فقهی است. «لازم است تمام بی‌سوادان برای یادگیری و تمام خواهران و برادران با سواد برای یاد دادن به پا خیزند.»^{۲۱}

«از آن جا که علوم مطلقاً، خصوصاً علوم اسلامی اختصاص به قشری دون قشری ندارد و بانوان محترم ایران در طول انقلاب ثابت نمودند که همدوش مردان می‌توانند حتی در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی خدمات‌های ارزشمندی به اسلام و مسلمانان نمایند و در تربیت و تعلیم جامعه بزرگوار بانوان پیش‌تاز باشند و اکنون بحمدالله تعالی مؤسسه‌ای^{۲۲} در شهر مقدس قم، شهر علم و جهاد برای تعلیم و تربیت بانوان محترم در دست ساختمان است و امید است با کوشش علمای اعلام و مدرسین حوزه علمی قم دامت برکاتهم این مقصد اسلامی جامه عمل پوشد و در رشد فکری و شکوفا شدن دانش اسلامی بانوان قدم مؤثری باشد. لهدا حضرات حجج اسلام آقایان... را به عنوان هیأت مؤسس این مکتب خواهران تعیین نمودم.»^{۲۳}

و در پاسخ این سؤال که «آیا زن می‌تواند به مقام اجتهاد برسد یا خیر؟ امام خمینی می‌گویند: امکان رسیدن به رتبه اجتهاد برای زن هم هست ولی نمی‌تواند مرجع تقلید برای دیگران باشد.»^{۲۴}

با طرح نظریات امام خمینی به عنوان مجتهدی که رهبر انقلاب اسلامی بود، شاهد به رسمیت شناختن امکانات و فرصت‌های برابر آموزشی و علمی در تمام زمینه‌ها و رشته‌ها برای زنان از دیدگاه فقهی بودیم. بنابراین، برخورد مؤثر و مناسب با علل ترک تحصیل دختران به خصوص در مناطق محروم و گرفتار فقر اقتصادی و فقر فرهنگی و نیز رفع موانع فرهنگی، اجتماعی و قانونی که موجب عدم دستیابی زنان به امکانات و فرصت‌های برابر آموزشی می‌شود، از وظایف مسئولان کشور است.

زنان و حیات سیاسی، اجتماعی

هر فرد انسان حق شرکت در اداره و تصمیم‌گیری برای جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند را دارد؛ حضور و مشارکت در امور کشور، حق رأی دادن و انتخاب شدن، حضور در مناصب سیاسی، اجتماعی و مراکز تصمیم‌گیری، شرکت در سازمان‌ها و انجمن‌ها. حضور انبوه زنان مسلمان در انقلاب و جریان‌های سیاسی، اجتماعی آن پرخشی اساسی در نگاه و رویکرد به حقوق زنان، به خصوص حقوق سیاسی، اجتماعی آن‌ها ایجاد کرد. لذا زمینه فرهنگی ادامه حضور و توانمند شدن آنان فراهم آمد. نظریات امام خمینی، مجتهد شناخته شده جهانی و رهبر انقلاب اسلامی در زمینه حقوق سیاسی، اجتماعی زنان، باقی ماندن زنان در صحنه‌های حیات سیاسی، اجتماعی و توانمند شدن آن‌ها را تضمین نمود. برخی سخنان که بیان‌کننده نظریات ایشان در خصوص موضوع مورد بحث است به شرح ذیل می‌باشد. سخنان ایشان در مصاحبه با روزنامه

در نظام اسلامی، زن همان حقوقی را دارد که مرد دارد، حق تحصیل، حق کار، حق مالکیت، حق رأی دادن، حق رأی گرفتن. در تمام جهاتی که مرد حق دارد، زن هم حق دارد.

آلمانی دنیای سوم را پیش‌تر خواندیم.

در مصاحبه با روزنامه اطلاعات در تاریخ ۵۷/۱۱/۳ در پاسخ به این سؤال که نقش زنان در حکومت اسلامی چگونه خواهد بود؟ آیا مثلاً در امور کشور هم شرکت خواهند داشت، برای مثال وکیل و وزیر خواهند شد؟ البته اگر استعداد و لیاقتی نشان دهند؟ می‌فرمایند:

«در مورد این گونه مسایل، حکومت اسلامی تکالیف را معین می‌کند و الا آن وقت اظهار نظر در این زمینه‌ها نیست. زنان همچون مردان در ساختن جامعه اسلامی فردا شرکت دارند. آنان از حق رأی دادن و رأی

گرفتن برخوردارند... ما همه گونه آزادی را به زن خواهیم داد، البته جلوی فساد را می‌گیریم و در این مورد، دیگر بین زن و مرد فرقی نیست.»^{۲۵}

«در نظام اسلامی، زن همان حقوقی را دارد که مرد دارد، حق تحصیل، حق کار، حق مالکیت، حق رأی دادن، حق رأی گرفتن. در تمام جهاتی که مرد حق دارد، زن هم حق دارد.»^{۲۶}

«زن باید در مقدرات اساسی مملکت دخالت کند.»^{۲۷}

«خانم‌ها حق دارند در سیاست دخالت بکنند، تکلیفشان این است.»^{۲۸}

«باید همه زن‌ها و همه مردها در مسایل اجتماعی، در مسایل سیاسی وارد باشند و ناظر باشند، هم به مجلس ناظر باشند، هم به کارهای دولت ناظر باشند، اظهار نظر بکنند.»^{۲۹}

«امروز باید خانم‌ها وظایف اجتماعی خودشان را و وظایف دینی خودشان را باید عمل بکنند و عفت عمومی را حفظ بکنند و روی آن عفت عمومی کارهای اجتماعی و سیاسی را انجام بدهند.»^{۳۰}

«زن‌ها هم باید در فعالیت‌های اجتماعی و سیاسی همدوش مردها باشند. البته با حفظ آن چیزی که اسلام فرموده است.»^{۳۱}

بدین ترتیب نه تنها رویکرد امام خمینی زنان را به هیچ عنوان با سیاست بی‌ارتباط نمی‌داند، بلکه در نظر ایشان رفتارهای سیاسی زنان در قیاس با مردان از اعتبار بیش‌تری نیز برخوردار است. زیرا زنان با فعالیت‌ها و مشارکت سیاسی، اجتماعی خود در عین تقویت این گونه فعالیت‌های مردان می‌شوند. بنابراین فعالیت‌ها و مشارکت‌ها که علاوه بر آن که خودشان فعالیت می‌کنند، فعالیت‌ها را در مردها مضاعف می‌کنند.^{۳۲}

«پیش قدم شدن شما در همه مسایل... این می‌شود که مردها هم پیش‌تر وارد شوند، مردها هم

قوی تر بشوند.»^{۳۳}

بنابراین وجود فرصت و امکانات لازم برای زنان در عرصه‌های گوناگون سیاسی و اجتماعی و رفع هر گونه تبعیض، ضروری است.

زنان و اقتصاد

در دهه‌های اخیر حضور زنان در فعالیت‌های اقتصادی گسترش یافته است. گرچه این اشتغال نامنظم بوده است، اما زنان توانایی و صلاحیت خود را در مشاغل گوناگون، حتی مشاغلی چون مهندسی که شغلی مردانه تلقی می‌شد، نشان داده‌اند.

گرچه می‌توان گفت که در اشتغال تنها جنبه مادی قضیه مطرح نیست، بلکه کسب تجربه، گسترش دانش و رشد فرد نیز از دیگر نتایج آن است، اما باید در نظر داشت که همواره عده‌ای از زنان نه پدر و نه شوهر دارند تا از آن‌ها حمایت شود و برخی نیز به دلایل دیگر از جمله ناتوانی پدر یا شوهر... نیاز به کار و اشتغال دارند که جامعه مسئول تأمین شغل و حمایت از آن‌ها می‌باشد. پس زنان باید دارای حق کار و اشتغال بوده، جامعه نیز امکانات و فرصت‌های لازم را باید برای آن‌ها تأمین نماید.

نظریات امام خمینی در خصوص حق اشتغال و گستره مشاغل و فرصت‌ها به شرح زیر است: در مصاحبه با دکتر جیم کولررفت در تاریخ ۵۷/۱۰/۱۷ در پاسخ به این پرسش که:

«در جامعه ایران چه تغییراتی را در موقعیت زن، مورد نیاز حس می‌کنید و به نظر شما دولت‌ها باید چه گونه شرایط زنان را تغییر دهد تا بتواند به طور کامل از توانایی‌های دولتی و کلیت‌گردد به عنوان صرفه‌بخش در اقتصاد مانتا بزرگشکی، مهندسی، پزشکی، هنر، و غیره؟» امام خمینی در پاسخ فرمود: «تبعیضات سوءه شده کسانیکه با تبعیضات سوءه شده‌اند، چنانچه موضوع از این زن و مردان در این کشور»

کرده‌اند که خیال می‌کنند اسلام آمده است که فقط زن را خانه‌نشین کند. چرا با درس خواندن زن مخالف باشیم؟ چرا با کار کردن او مخالف باشیم؟ چرا زن نتواند کارهای دولتی انجام دهد؟...»^{۳۴}

«زن همان حقوقی را دارد که مرد دارد، حق تحصیل، حق کار، حق مالکیت...»^{۳۵}

«تمام معاملاتشان به اختیار خودشان است و آزاد هستند، اختیار شغل را آزاد هستند.»^{۳۶}

«در وزارتخانه‌های اسلامی نباید زن‌ها لخت بیایند، زن‌ها بروند اما با حجاب باشند، مانعی ندارد بروند و کار بکنند لکن با حجاب شرعی باشند، با حفظ جهات شرعی باشند.»^{۳۷}

در زمینه گستره مشاغل و فرصت‌های شغلی زنان از نظر امام خمینی می‌توان به مطلب زیر اشاره نمود:

«بانوان ایران در همه جا فعالیت کردند، چه فعالیت‌های فرهنگی و چه فعالیت‌های اقتصادی؛ که قشر کثیری از آن‌ها در کشاورزی دخالت دارند، و قشر کثیری از آن‌ها در صنعت دخالت دارند و قشر کثیری در فرهنگ و ادب و علم و هنر.»^{۳۸}

بنابراین زنان در گستره متنوعی از مشاغل باید از امکانات لازم، امنیت شغلی، ارتقای مقام، استفاده از آموزش و دیگر مزایا بهره‌مند باشند.

هم چنین زنان از حیث استقلال مالی دارای تساوی حقوق هستند. «تمام معاملاتشان به اختیار خودشان است و آزاد هستند.»^{۳۹}

زنان و دفاع

تجاوز به حقوق بشر و برخوردهای مسلحانه و اشغال نظامی، تعدی به اصول بنیادی انسانی است. با وجود این که در اکثر قریب به اتفاق جنگ‌ها این مردان هستند که در حملات و درگیری‌های نظامی شرکت

«اگر خدای نخواستہ زمانی یک هجومی به مملکت اسلامی بشود باید همه مردم، زن و مرد حرکت کنند. مسئله دفاع این طور نیست که تکلیف منحصر به مرد باشد یا اختصاص به یک دسته‌ای داشته باشد، همه باید بروند و از مملکت خود دفاع بکنند.»^{۴۱}

«اگر دفاع بر همه واجب شد، مقدمات دفاع هم باید عمل بشود، از آن جمله قضیه این که ترتیب نظامی بودن، یاد گرفتن، انواع نظامی بودن را برای آن‌هایی که ممکن است، این طور که واجب باشد بر ما که دفاع کنیم و ندانیم چه جور دفاع کنیم، باید بدانیم چه جور دفاع کنیم... البته در آن محیطی که شما تعلیم نظامی می‌بینید باید محیط صحیح باشد، محیط اسلامی باشد، همه جهات عفاف محفوظ باشد، همه جهات اسلامی محفوظ باشد.»^{۴۲}

«س: دختری هستم که علاقه دارم به خاطر خدمت به انقلاب در سپاه پاسداران وارد شوم ولی پدرم موافقت نمی‌کند. خواهشمندم حکم شرعی را بیان فرمایید.»

ج: پاسدار شدن خواهران هم با مراعات وظایف شرعی مانع ندارد، ولی شما مراعات رضایت پدرتان را بکنید.»^{۴۳}

البته همان طور که ملاحظه شد امام خمینی تأکید شدید دارند که محیط آموزشی و شغلی زنان در این مراکز، همچون مراکز دیگر باید سالم و عاری از فساد بوده، همه جهات عفاف در آن رعایت شود.

حقوق زنان در حوزه خصوصی

حقوق زنان در دو حوزه عمومی و خصوصی نه تنها از یکدیگر جدا نیستند بلکه دارای تأثیر و متقابل اند. اما همان طور که قبل از این نیز بیان شد، به دلیل شرایط زمان انقلاب و سال‌های اولیه پس از آن و این که کانون پرسش‌ها و توجهات بیش‌تر حول محور

می‌کنند، اما زنان نیز قربانیان یا مهاجران و افراد بی‌مکان و بی‌پناه این جنگ‌ها را تشکیل می‌دهند یا مورد هتک حرمت واقع می‌شوند. از این رو، اگرچه لازم است دولت‌ها و قوانین بین‌المللی به توقف برخوردهای مسلحانه علیه زنان همت گمارند؛ در عین حال لازم است زنان به آموزش‌های نظامی و دفاعی مجهز گردند. در این جا به بیان برخی نظریات امام خمینی که نشان دهنده موضع ایشان درباره آموزش نظامی زنان و فعالیت آن‌ها در نیروهای نظامی است، می‌پردازیم:

«من از آن‌چه تاکنون به همت مردان و زنان با شرف و رزمنده شده است، امید آن دارم که در بسیج

امام خمینی تأکید شدید دارند که محیط آموزشی و شغلی زنان در این مراکز، همچون مراکز دیگر باید سالم و عاری از فساد بوده، همه جهات عفاف در آن رعایت شود.

همه جانبه آموزش نظامی و عقیدتی و اخلاقی و فرهنگی با تأیید خداوند متعال موفق شوند و دوره تعلیمات و تمرین‌های عملی نظامی و پارتیزانی و چریکی را شایسته و به طوری که سزاوار یک ملت اسلامی بپا خاسته است، به پایان رسانند.»^{۴۰}

- ۴- همان، ص ۳۶ و ۳۹-۳۸.
 ۵- کار، مهرانگیز: رفع تبعیض از زنان، انتشارات پروین (با همکاری نشر قطره)، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۸-۱۳۷۹، ص ۹۹.
 ۶- هاشمی رفسنجانی، علی اکبر: سخنرانی در همایش‌های ادواری مروری بر حقوق زنان در قانون مدنی ایران، روزنامه همشهری، یکشنبه ۱۲ اسفند ۱۳۷۵، سال پنجم، شماره ۱۲۰۸، ص ۲.
 ۷- همان

- ۸- صحیفه نور، ج ۳، ص ۱۵۹.
 ۹- همان، ج ۲۱، ص ۱۷۲.
 ۱۰- همان، ج ۶، ص ۱۸۵.
 ۱۱- همان، ج ۱۱، ص ۲۵۴.
 ۱۲- همان، ج ۵، ص ۱۵۳.
 ۱۳- همان، ج ۳، ص ۴۹.
 ۱۴- همان، ج ۱۱، ص ۲۵۴.
 ۱۵- همان، ج ۲، ص ۴۴.
 ۱۶- قانون اساسی جمهوری اسلامی، اصل سوم، بند ۱۴.
 ۱۷- ابوت، پاملا، والاس، کلر، ص ۷۱.
 ۱۸- صحیفه نور، ج ۱۹، ص ۱۲۰.
 ۱۹- همان.
 ۲۰- همان، ج ۱۸، ص ۲۶۳.
 ۲۱- همان، ج ۱۱، ص ۲۱۱.
 ۲۲- حوزه علمیة جامعه‌الزهداء (در قم).
 ۲۳- صحیفه نور، ج ۱۹، ص ۲۳.
 ۲۴- استفتانات، ج ۱، ص ۲۱.
 ۲۵- همان، ج ۴، ص ۲۵۹.
 ۲۶- همان، ص ۳۴.
 ۲۷- همان، ج ۵، ص ۱۵۳.
 ۲۸- همان، ج ۹، ص ۱۳۶.
 ۲۹- همان، ج ۱۳، ص ۱۷۰.
 ۳۰- همان، ص ۶۹.
 ۳۱- همان، ج ۱۸، ص ۲۶۴.
 ۳۲- همان، ج ۱۹، ص ۱۲۰.
 ۳۳- همان، ص ۲۷۸.
 ۳۴- همان، ج ۴، ص ۱۰۳.
 ۳۵- همان، ص ۳۴.
 ۳۶- همان، ج ۵، ص ۲۲۱.
 ۳۷- همان، ص ۱۵۰.
 ۳۸- همان، ج ۱۹، ص ۱۲۰.
 ۳۹- همان، ج ۵، ص ۲۲۱.
 ۴۰- همان، ج ۱۱، ص ۲۷۵.
 ۴۱- همان، ص ۱۱۷.
 ۴۲- همان، ج ۱۹، ص ۲۸۰.
 ۴۳- استفتانات، ج ۱، ص ۵۰۳.

حقوق اجتماعی و زندگی عمومی زنان بوده است، بیش‌تر نظریات بیان شده امام خمینی در حوزه عمومی حقوق زنان است و نظریات فقهی حضرت امام در حوزه حقوق خصوصی زنان عمدتاً در کتاب‌های فقهی ایشان آمده است.

سخن آخر

دیدگاه‌ها و مواضعی که از امام خمینی در خصوص حقوق زنان بیان شد، در واقع پاسخی به ضرورت بررسی کارشناسانه و اجتهادی حقوق زنان به خصوص در دوران معاصر است.

نظریات ایشان در واقع نوعی نقادی از دیدگاه دین‌شناسانه گرفتار سنت‌ها و عقاید خرافی و ناآشنا به مفاهیم انسانی و واقعیت‌ها و ناآگاه به زمان است. ادامه این روند و بررسی حقوق زنان از سوی فقها و مجتهدین و محققان دینی، اجتماعی و حقوقی به منظور رفع موانع دیدگاهی، اصلاح ساختار فرهنگی و نیز بازنگری قوانین داخلی و فراهم آوردن شرایط تحقق عملی حقوق زنان اجتناب‌ناپذیر است، و در واقع پرداختن به چنین ضرورت‌هایی اقدامی در جهت پیمودن راه ایشان می‌باشد.

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- میشل، آندره: جنبش اجتماعی زنان، دکتر هما زنجانی زاده، گوتمبرگ، مشهد، چاپ اول، پاییز ۱۳۷۲، ص ۷.
- ۲- فمینیسم FEMINISM آئینی است که خواهان برابری فرصت‌ها برای مردان و زنان است. به نقل از: فرهنگ جامعه‌شناسی - نیکلاس آبرکرامی، استفن هیل، برایان، اس، ترنر، ترجمه حسن پویان، انتشارات چاپخش، چاپ اول، بهار ۱۳۶۷، ص ۱۵۵.
- ۳- ابوت، پاملا، والاس، کلر: درآمدی بر جامعه‌شناسی نگرش‌های فمینیستی، مریم خراسانی، حمید احمدی، دنیای مادر، تهران، چاپ اول، زمستان ۱۳۷۶، ص ۲۶۵.

تلفن گویای

۱۴۹

ندای بهداشت

آموزش بهداشت و اطلاعات پزشکی اولین و مهم ترین رکن سلامت جامعه است. از این رو برای ارتقای سطح بهداشت و ایجاد سلامت که عبارت از رفاه کامل جسمی، روانی و اجتماعی است، گروه پزشکی ندای بهداشت با همکاری اداره کل سلامت خانواده و جمعیت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، از طریق سیستم های اطلاع رسانی کامپیوتر تلفنی به این هدف که همانا ارتقای دانش بهداشتی عموم مردم، خصوصاً در زمینه مسائل بهداشت خانواده می باشد، نائل شده است.

سیستم « ندای بهداشت » متشکل از یک کامپیوتر و تجهیزات جانبی است که به خطوط تلفنی مرتب می باشد و فرد در تمامی اوقات شبانه روز می تواند با شماره تلفن ۱۴۹ ارتباط برقرار کرده، سپس با راهنمایی هایی که توسط سیستم صورت می گیرد قادر است به اطلاعات مورد نیاز در ارتباط با بهداشت خانواده، بهداشت محیط و جامعه، روش های پیش گیری از بارداری، بهداشت روح و روان، بیماری های زنان، بیماری های مقاربتی، ایدز و بیماری های شایع به همراه کلیه زیر گروه های وابسته به هر سرفصل سریعاً دسترسی پیدا کند.

شایان ذکر است که این سیستم در کلیه مراکز استان ها نیز قابل استفاده است.

کارشناسی جمعیت و تنظیم خانواده

معاونت بهداشت

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی، درمانی تهران

برگه درخواست اشتراک

شماره مسلسل : .....

«امام سجاد علیه السلام»

پروردگارا، مرا یاری کن تا فرزندم را خوب تربیت کنم.

نام و نام خانوادگی: .....

شغل : .....

میزان تحصیلات : .....

* قبلاً مشترک این نشریه :

بوده‌ام نیوده‌ام

شماره اشتراک قبلی :

لطفاً نشانی کامل خود را مرقوم نمایید : استان : .....

شهرستان : .....

کد پستی : .....

لطفاً مبلغ ۲۴۷۵۰ ریال برای اشتراک یک ساله نشریه، در یکی از شعب بانک صادرات ایران به حساب شماره ۸۰۴- بانک صادرات ایران - شعبه شماره ۱۰۴۳ - خیابان فلسطین به نام انجمن اولیا و مربیان - مجله پیوند و اریز نموده، اصل فیش را همراه این برگه به نشانی تهران - خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، پلاک ۷۴ - دفتر نشریه پیوند یا صندوق پستی ۱۶۳۷-۱۳۱۸۵ ارسال فرمایید.

تلفن دفتر نشریه : ۶۴۰۹۵۷۹-۶۴۰۲۶۲۱

* در صورت تغییر نشانی، سریعاً دفتر مجله را مطلع فرمایید.

* لطفاً فتوکپی فیش بانکی را تا پایان اشتراک یک ساله نزد خود نگاه دارید.

نظرخواهی از خوانندگان محترم مجله پیوند

خواننده گرامی و یار صمیمی مجله پیوند

مستولان و دست اندرکاران این مجله در پی آن اند که با بهره گیری از دیدگاهها و پیشنهادهای شما همواره در مسیر بهبود کیفیت مجله از لحاظ محتوا و شکل ظاهری گام بردارند. از این رو خواهشمند است با تکمیل و ارسال پرسش نامه زیر ما را در این امر مهم یاری فرمایید.

مشخصات فرد تکمیل کننده:

جنس: زن مرد سن: ..... سال وضعیت تأهل: مجرد متأهل
میزان تحصیلات: ..... شغل: ..... محل زندگی: شهر روستا

۱- از چه زمانی مجله پیوند را مطالعه می کنید؟

۲- چگونه با مجله پیوند آشنا شدید؟ از طریق مدرسه از طریق دوستان موارد دیگر: .....

۳- این مجله چگونه در دسترس شما قرار می گیرد؟ از طریق اشتراک از طریق مدرسه فرزندان موارد دیگر: .....

۴- آیا علاوه بر شما فرد دیگری هم مجله شخصی شما را مطالعه می کند؟ بلی خیر چند نفر؟ .....

۵- چه حجمی از مطالب مجله را مطالعه می فرمایید؟ همه مطالب نیمی از مطالب سه چهارم مطالب

۶- نظر شما درباره سطح علمی مجله چیست؟ ساده و روان مناسب و قابل فهم پیچیده و دیر فهم

۷- نظر شما درباره تعداد صفحات مجله چیست؟ کافی و مناسب است کم است زیاد است

۸- آیا از قطع و اندازه فعلی مجله، نحوه صفحه بندی، طراحی روی جلد، انتخاب عکسها و طرحها رضایت دارید؟

بلی خیر پیش نهاد شما در این زمینه چیست؟

۹- آیا از نحوه اشتراک و توزیع مجله راضی هستید؟ بلی خیر پیش نهاد شما در این زمینه چیست؟

۱۰- آیا با تقسیم مطالب مجله به دو بخش ویژه اولیا و مربیان موافق اید؟ بلی خیر

۱۱- آیا مایل اید درباره مشکلات خانوادهها، روشهای تربیتی فرزندان در سایر کشورها مطالبی در مجله چاپ شود؟ بلی خیر

۱۲- آیا انعکاس مسائل روز (در چهارچوب خانواده و آموزش و پرورش فرزندان) در مجله ضرورت دارد؟ بلی خیر

۱۳- محتوای فعلی مجله پیوند تا چه اندازه در حل مشکلات تربیتی فرزندان و دانش آموزان مؤثر است؟

بسیار کم کم زیاد بسیار زیاد

۱۴- کدام یک از مطالب مجله را بیش از سایر مطالب مطالعه می کنید؟ لطفاً به ترتیب اهمیت سه مورد را نام ببرید.

۱۵- جای چه مطالبی را در مجله خالی می بینید؟ لطفاً به ترتیب اهمیت سه مورد را نام ببرید.

۱۶- در چه زمینههایی می توانید با مجله پیوند همکاری کنید؟ در صورت تمایل شماره تلفن خود را مرقوم فرمایید.

۱۷- لطفاً هرگونه نظر و پیشنهاد دیگری برای بهبود مجله پیوند دارید، مرقوم فرمایید.

۱۸- در صورت تمایل نام و نام خانوادگی خود را بنویسید.